

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN İSRAFA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

THE OPINIONS of SECONDARY SCHOOL STUDENTS RELATED TO WASTE

Ceren UTKUGÜN¹

Öz

Bu araştırma ortaokul öğrencilerinin israfa ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla temel nitel araştırma deseninde tasarlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubu amaçlı örneklem yöntemlerinden kolay ulaşılabilir örneklem ve maksimum çeşitlilik örnekleme göre belirlenen 120 ortaokul öğrencisinden oluşmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından ilgili literatüre ve uzman görüşüne dayalı olarak geliştirilen açık uçlu sorulardan oluşan israf görüş formu kullanılmıştır. Araştırma verileri, 2019-2020 eğitim öğretim yılında, Afyonkarahisar il merkezinde yüksek-orta ve düşük sosyo-ekonomik düzeyde bulunan bölgelerden seçilen üç farklı devlet okulunun beşinci, altıncı ve yedinci sınıf düzeylerinde öğrenim gören ortaokul öğrencilerinin katılımıyla toplanmıştır. Araştırma sonunda elde edilen verilerin analizinde betimsel analiz yönteminden faydalanılmış, analizler sonucunda elde edilen veriler tablolaştırılarak frekanslarla sunulmuş, doğrudan alıntılarla desteklenmiştir. Araştırma sonucunda; ortaokul öğrencilerinin israf konusunda bilgi ve farkındalık sahibi oldukları ancak davranışlarına yansıtamadıkları tespit edilmiştir. Öğrenciler; su, elektrik, ekmek, gıda, para, zaman, zaman, kağıt, kıyafet, petrol, doğalgaz gibi hayatın birçok alanında israf yaptığını insanların bilinçsizliği, duyarlılığı vurgusuyla açıklamışlardır. İsfaf ettiğiniz kaynaklar nelerdir sorusuna öğrencilerin vermiş oldukları yanıtlar israf konusunda duyarlı davranışlar göstermediklerini ortaya çıkarmıştır. İsfafın önlenmesi konusunda dikkat, bilinç, tasarruf, duyarlılık ve paylaşma kelimeleriyle öneriler geliştirmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Ortaokul, öğrenci, finansal okuryazarlık becerisi, ekonomi eğitimi, israf

Abstract

This research was designed in a basic qualitative research design in order to determine secondary school students' views on waste. The study group of the research consists of 120 secondary school students who were determined according to the easily accessible sample and the maximum diversity sample, which is one of the purposeful sampling methods. As a data collection tool in the research, a "waste opinion form" consisting of open-ended questions developed by the researcher based on the relevant literature and expert opinion was used. The research data were collected in the 2019-2020 academic year with the participation of secondary school students studying at the fifth, sixth and seventh grade levels of three different public schools selected from high-middle and low socio-economic levels in Afyonkarahisar city center. The descriptive analysis method was used in the analysis of the data obtained at the end of the research, the data obtained as a result of the analyzes were tabulated and presented with frequencies and supported by direct quotations. As a result of the research, it was determined that middle school students have knowledge and awareness about waste, but they cannot reflect it in their behavior. Students explained that people waste in many areas of life such as water, electricity, bread, food, money, time, paper, clothes, oil and natural gas, with the emphasis on people's unconsciousness and insensitivity. The answers given by the students to the question of "What are the resources you waste?" revealed that they did not show sensitive behaviors about waste. They have developed suggestions with the words "attention, awareness, savings, sensitivity and sharing" on the prevention of waste.

Keywords: Secondary school, student, financial literacy skill, economics education, waste

¹ Dr. Öğr Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, cerendemirdelen@hotmail.com, Orcid: 0000-0002-5911-9175

Makale Türü: Araştırma Makalesi – Geliş Tarihi: 16.11.2021 – Kabul Tarihi: 10.03.2022

DOI:10.17755/esosder.1024431

Atf için: Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 2022,21(82): 645-660

Etik Kurul İzni: Afyon Kocatepe Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun 25.06.2021 Tarih ve 2021/271 sayılı kararı ile uygun bulunmuştur.

GİRİŞ

Kelime anlamı olarak haddi aşma, hata, cehalet, gaflet gibi anlamlara gelen seref kökünden türetilmiş olan israf; genel olarak inanç, söz ve davranışta dinin, aklın veya örfün uygun gördüğü ölçülerin dışına çıkmayı, özellikle mal veya imkanları meşru olmayan amaçlar için saçıp savurmayı ifade etmektedir (Kallek, 2001). İnsanın maddi ve manevi varlığını, zamanını, emeğini, parasını fayda sağlamayan alanlarda kullanması (Türk Dil Kurumu, sozluk.gov.tr); ölçsüz ve gereksizce harcaması (Soysaldı, 2005); harcamalarında bütçesini aşması (Muttaqin, 2018) israf olarak tanımlanmaktadır. Yaşama dair maddi ve manevi unsurların ihtiyaç ötesinde ve aşırı tüketimi israf olarak nitelendirilmekte ve dolayısıyla israf hayatın birçok alanında yer almaktadır. Boş yere veya aşırı tüketilerek israf edilen unsur; para, enerji kaynağı, gıda, giyim gibi maddi ya da zaman, emek, değer gibi manevi unsur olabilmektedir. Bu bağlamda israfa önemli bir kavram olan tüketim sadece ekonomik değil, aynı zamanda toplumsal, psikolojik ve kültürel bir olguyu da ifade etmektedir (Dal, 2017).

Günümüzde israf dünya ülkelerinin ortak sorunu haline gelmiştir. Kaynakların iktisatlı kullanımı, gelecek nesillere aktarımının ve sürekliliğinin sağlanması konusunda olumsuz bir tablo ortaya çıkmaktadır. Bu konuda önemli bir alanı gıda oluşturmaktadır. Dünya üzerinde insan tüketimi için üretilen yenilebilir gıdaların yaklaşık üçte biri israf edilmektedir (Food and Agriculture Organization of The United Nations/FAO, 2011; Özçiçek Dölekoğlu, 2017). Sadece Türkiye’de enerjide, meyve-sebze, ekmekte ve suda yapılan israfın maddi boyutu bir yılda 555 milyar TL’yi bulmaktadır (Akşam Gazetesi, 25 Temmuz 2019). Gıdanın yaklaşık üçte biri yani 1.3 milyar tonu her yıl çöpe gitmektedir. Avrupa’da yıllık dört milyon ton giysi israf edilmektedir. Türkiye’de bir günde çöpe atılan ekme miktarı İzmir nüfusu (4.3 milyon) kadardır. Türkiye İsrافی Önleme Vakfı Mütevelli Heyeti Başkanı Prof. Dr. Aziz Akgül “Dünyadaki gıda israfının üçte biriyle halihazırda bütün insanları doyurmak mümkün olabilir. Yapılması gereken çok basit, tüketeceğimizden fazla gıda almamalı, aşırı tüketim alışkanlıklarından vazgeçmeliyiz” diyerek insanlığın israf ettiği su, gıda, enerjiyle aslında geleceğini tükettiğini ve israfa duyarlı, bilinçli toplumun eğitimle oluşacağını vurgulamıştır (Erşan, 2018). Ulaştığı boyutlar dikkate alındığında israf olgusu asrın afeti olarak nitelendirilmektedir (Güner, 2015; Sancaklı, 2013).

İsraf konusunda üst düzey dikkatin geliştiği bir yaşam biçimini alışkanlık haline getirmek, israf ve zararları konusunda halkı bilinçlendirmek eğitimle mümkündür. Eğitimle bireylere iyi tüketici davranışları kazandırılarak ülkelerin ekonomik gelişme ve kalkınmasına katkı sağlanmaktadır (Akhan, 2015). Ülke ekonomisinin büyüme ve gelişmesinde önemli bir yapıtaşı olan tasarruf oranları ve hane halkının kazancı üzerinde eğitim olumlu yönde etkiye sahiptir (Kanık ve Temiz Dinç, 2017). Böylece her alanda etkin ve üretken bir millet olmak için ekonomi eğitiminin önemi, hem akademik çalışmalarda hem de popüler basında destek görmüş ve bu destekler günümüzde ekonomi okuryazarı olmanın önemini arttırmıştır (Akhan ve Hayta, 2014).

Türkiye’deki ilkokul ve ortaokul programları incelendiğinde değer, kavram ve beceri boyutunda ekonomi eğitiminde hayat bilgisi ve sosyal bilgiler derslerinin büyük önem taşıdığı görülmektedir. İlkokul çağındaki öğrencilere birey, toplum ve doğa ekseninde temel bilgi, beceri ve değerler kazandırmayı hedefleyen Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı’nın (2018) genel amaçlarından olan “kaynakları verimli kullanma becerisi geliştirir” ifadesi yine programda yer alan kaynakların kullanımı temel yaşam becerisi ve tasarruf değeri ile ilişkilidir. Hayat Bilgisi dersi Evimizde Hayat ünitesi içerisinde birinci, ikinci ve üçüncü sınıflarda yer alan “Evdeki kaynakları verimli bir şekilde kullanır.”, “İstek ve ihtiyaçları arasındaki farkı ayırt eder.”, “Evdeki kaynakları tasarruflu kullanmanın aile bütçesine katkılarını araştırır.”, “İstek ve ihtiyaçlarını öncelik sırasına göre listeler.”, “Evdeki

kaynakların etkili ve verimli kullanımına yönelik özgün önerilerde bulunur.” ve “İstek ve ihtiyaçlarını karşılarken kendisinin ve ailesinin bütçesini korumaya özen gösterir.” kazanımları ilköğrencilerinin israfı önlemeye yönelik bilgi, farkındalık ve davranış geliştirmelerini amaçlamaktadır.

Disiplinler arası anlayışla şekillenen sosyal bilgiler dersinde disipliniyle ilişkili olarak israfı önleyebilecek kavramlar, beceriler ve değerler öğretilmektedir. Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda (2018) yer alan ekonomi ile ilişkilendirilebilecek kavramlar; istek, ihtiyaç, kaynak, gelir, gider, bütçe, bilinçli kullanım, bilinçli tüketicidir. Değer olarak tasarruf, sorumluluk, duyarlılık, dayanışma ve yardımseverlik değerleri ile finansal okuryazarlık becerisi yer almaktadır. Sosyal bilgiler; ekonomi biliminin tasarruf odaklı bilgi, beceri ve değerlerinin yanı sıra bir vatandaşlık ödevi olarak israftan kaçınma sorunluluğunun eğitiminde oldukça önemli bir derstir. Bu dersi alan öğrencilerin çevre okuryazarlığı kazanabileceği “İnsanlar, Yerler ve Çevreler”; bilinçli tüketici özellikleri kazanabileceği “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanları özellikle israfı önlemeye yönelik kazanımlar açısından önemlidir (Ersoy, 2019). Tasarruf değeri ile ilişkilendirilen finansal okuryazarlık becerisinin geliştirilmesinde sosyal bilgiler dersine önemli görev yüklenmiştir. Sosyal bilgiler dersi öğretim programında 2017 yılından itibaren yer alan finansal okuryazarlık becerisinin “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanında öğretilmesi amaçlanmıştır. Finansal okuryazarlık programda “kaynaklarını ve bütçesini etkili bir şekilde kullanan, akıllıca yatırımlar yaparak kendisinin ve ülkesinin ilerlemesine katkıda bulunan ve israftan kaçınarak kaynaklarını tasarruf edebilen bireyler yetiştirilmesi” cümlesi ile ifade edilmektedir (MEB, 2018).

Öğrencilerin ortaokul seviyesinde dahi olsa ekonominin insan hayatına etkilerini anlayabilmesi son derece önemlidir. Ancak öğrenciler sosyal bilgiler dersi içerisinde sadece düz anlatım yöntemiyle okutulan ekonomi konularını zor bir ders olarak görmekte ve sevmemektedir (Akhan ve Hayta, 2014). Temizel’in (2010) yaptığı çalışmada dördüncü ve yedinci sınıf öğrencilerine içerik olarak sosyal bilgiler dersinde nelerin olması, nelerin olmamasını istedikleri sorulmuş, istenilmeyen konular arasında ikinci sırada ekonomi yer almıştır. Çocukların bir şeylere sahip olma, alışveriş, para ve sayılara karşı var olan ilgilerini dikkate alarak günlük hayattaki önemi doğrultusunda ve günlük hayatları ile ilişkilendirerek ekonomi eğitimi vermek çok daha etkili olacaktır. Shug (1985), tüm ilköğretim çağındaki öğrencilerin ekonomi konularını öğrenebilmelerine rağmen, bu dönemdeki çocukların ekonomiye yönelik bilgi, beceri ve beklendik davranışları ile ilgili deneyimler sağlanmadıkça öğrenmenin kalıcı olmayacağını vurgulamıştır (Akt. Akhan ve Hayta, 2014). Özellikle küçük yaşlardaki öğrenciler için ekonomiyi öğretmenin en iyi yolu, derslerde işlenen konuları gerçek yaşamla ilişkilendirme sağlayacak karar verme durumlarına onları katarak, ekonominin karmaşık yapısını anlamalarını sağlamakla olur (Buckles, 2001; Murphy & Walsh, 1989, Akt. Akhan, 2013).

İsraf ile ilgili yurtdışı literatürde; öğrencilerin israf görüşlerine yönelik az sayıda çalışmaya ulaşılmış, okul yemekhanelerinde ve kantinlerindeki gıda israfına yönelik çalışmaların çoğunlukta olduğu tespit edilmiştir. Kowalewska ve Kollajtis Dolowy (2018) ortaokul öğrencilerinin hanelerinde gıda israfı ve israfı bağlı enerji ve besin kayıplarını araştırmışlardır. Polonya’daki 11 okuldan 555 öğrenciye üç aylık eğitim verilmiş, ön test-son test uygulanmış ve üç günlük gıda israfı kaydı tutmaları istenmiştir. Öğrencilerin en çok patates, ekmek, meyve, sebze, et ve jambon israf ettikleri tespit edilmiştir. Gençlere yönelik eğitim yoluyla gıda israfını sınırlamanın yollarını aramanın israfı önlemenin etkili bir yöntemi olabileceğinden hareketle eğitimde multimedya araçları kullanımı önermişlerdir. Mitchell ve Pflugh Prescott (2020) ortaokul öğrencilerinin gıda sistemleri, iklim değişikliği ve gıda atığı hakkında bilgi, tutum ve inançlarını araştırdıkları çalışma sonucunda; araştırmaya katılan

öğrencilerin %60'ının okulda yedikleri öğle yemeğinde tabaklarında yemek bıraktıkları ancak yemek israf oranının restoranda %8 olduğu tespit edilmiştir. Yoon ve Kim (2012) ilköğretim öğrencilerinin gıda israf algıları ve bu algıyı etkileyen faktörleri araştırmışlardır. Araştırma sonucunda israf oranını etkileyen faktörler; dengeli/dengesiz beslenme, okul yemek servisinden memnuniyet, yemek israfı ile ilgili beslenme eğitimi ihtiyacı ve gıda israfının azaltılmasına yönelik tutum olarak belirlenmiştir.

İsraf ile ilgili yurtiçi literatürde; ilköğretim ve ortaöğretim kademesindeki öğrencilerle ilgili çok sayıda çalışmanın yapılmadığı; çalışmaların genelde üniversite öğrencilerinin cep telefonu talebinde israfa yönelik davranışları (Uzğun, Şengür ve Yiğit, 2013), üniversite öğrencilerinin gıda israfı tutumları (Akgün Tekin, Yüce ve Ergürbüz, 2021), turizm öğrencilerinin gıda tüketimi ve israfı konusundaki algı ve tutumları (Aydın, 2021) şeklinde olduğu saptanmıştır. Üniversite öğrencileri üzerinde yapılan israf konulu araştırmalardan biri olan Ersoy (2019); sosyal bilgiler dersinin ekonomi biliminin tasarruf odaklı bilgi beceri ve değerleri ile vatandaşlık görevi olarak israftan kaçınma sorumluluğundan hareketle çalışma grubu olarak sosyal bilgiler öğretmen adaylarını seçmiştir. Araştırma sonucunda; psikolojik, sosyal, kültürel, ekonomik ve medya kaynaklı etkenlerin etkisinde kalarak israf yaptıkları, bu etkenler karşısında ihtiyacı olmasa bile tüketime odaklandıkları açıklanmıştır. Ortaokul öğrencilerine yönelik olarak Çınar (2018) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde uygulamalı bir araştırma yapmış; altıncı sınıf öğrencilerinin din ve değer ilişkisini israfa karşı farkındalıkları üzerinden incelemiştir. Araştırma sonunda öğrencilerin israf konusundaki dini bilgi ve tutumları arttıkça israfa karşı farkındalık düzeylerinin de arttığı; proje tabanlı ve aktif öğrenme merkezli gerçekleştirilen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin, öğrencilerin Dini Bilgi Tutum Ölçeği ile İsrafa Karşı Farkındalık Ölçeği ön test-son test puanlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluştuğu tespit edilmiştir. Tepecik ve Gümüş'ün (2017) ise ekmek israfını önleme konulu sosyal sorumluluk kampanyasına ilişkin akademisyen, uzman ve ortaokul öğrencilerinin görüşlerini değerlendirdiği çalışmanın sonucunda araştırmaya katılan ve hedef kitle olan öğrencilerin çoğunluğunun ekmek israfının nedeni olarak ihtiyaçtan fazla ekmek alımı olduğu saptanmıştır.

İsraf ile ilgili literatürün gıda israfına odaklandığı ve ortaokul öğrencileriyle yürütülen çalışmaların sayıca az olduğu dikkat çekmektedir. Bu çalışmada beşinci, altıncı ve yedinci sınıf öğrencilerinin görüşlerine başvurulmuş olması yönüyle farklılaşmaktadır. İlköğretim seviyesinde ekonomi eğitimi ve bilincinin öneminden hareketle ortaokul öğrencilerinin israfa yönelik görüşlerini ortaya koymak sosyal bilgiler eğitiminin israfı önlemeye yönelik içeriğinin başarıya ulaşabilmesi için önem arz etmektedir. Bu araştırmanın temel amacı; ortaokul öğrencilerinin israfa yönelik görüşlerini incelemektir. Bu kapsamda araştırma; çalışma grubunu oluşturan öğrencilerin konuya bakış açılarından israf tanımlamaları, en çok israf edilen kaynaklar ve israf edilme nedenlerine yönelik görüşleri, israfın önlenmesi konusunda önerilerinin ortaya konulabilmesi amacıyla yürütülmüştür.

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Bu çalışmada öğrencilerin israf konusuna yönelik görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu bakımdan araştırma temel nitel araştırma deseninde tasarlanmıştır. Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, kuram oluşturmayı temel alan bir anlayışla sosyal olguları bağlı oldukları sosyal çevre içerisinde araştırmayı ve anlamayı amaçlayan bir yaklaşımdır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Temel nitel araştırmalarda insanların yaşamlarını nasıl yorumladığı, içinde yaşadıkları dünyayı nasıl algıladıkları ve deneyimlerine ne anlam kattıklarıyla ilgilenilir (Merriam, 2018).

Araştırmada ortaokul öğrencilerinin israf algısı ve israfa ilişkin davranışlarının neler olduğuna odaklanıldığı için temel nitel araştırma deseni tercih edilmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmaya katılan öğrenciler amaçlı örneklem yöntemine göre belirlenmiştir. Yıldırım ve Şimşek'e (2018) göre amaçlı örnekleme olgu ve olayların keşfedilmesinde ve açıklanmasında yararlı olmaktadır. Amaçlı örnekleme içerisinde yer alan kolay ulaşılabilir durum örnekleme ve maksimum çeşitlilik örnekleme birlikte kullanılmıştır. Uygulama okullarının seçiminde kriter olarak sosyo ekonomik düzey çeşitliliği oluşturabilmek üzere Afyonkarahisar İl Milli Eğitim Müdürlüğü Temel Eğitim Hizmetleri biriminden görüş alınmıştır. Bu görüş doğrultusunda, Afyonkarahisar il merkezi sınırları içerisinde yüksek, orta ve düşük sosyo-ekonomik düzeyde bulunan bölgelerden birer okul seçilerek uygulama yapılacak üç okul belirlenmiştir. İl içinde farklı sosyo-ekonomik düzeylerde bulunan bölgelerden seçilen okullarda uygulama yapılarak veri çeşitliliği oluşturmak ve araştırma konusuna ilişkin derinlemesine ve çeşitlilik gösteren verilere ulaşmak istenmiştir. 2019-2020 eğitim öğretim yılı bahar dönemi başında Afyonkarahisar ili merkezinde üç farklı ortaokulun beşinci, altıncı ve yedinci sınıf düzeylerinde öğrenim gören 120 ortaokul öğrencisi çalışma grubunu oluşturmuştur. Tablo 1'de çalışma grubunun özellikleri belirtilmektedir.

Tablo 1. Çalışma Grubuna Ait Sosyo Ekonomik Özellikler

		f	%
Cinsiyet	Kadın	59	49
	Erkek	61	51
Sınıf	5	40	33
	6	40	33
	7	40	33
Annenin eğitim durumu	İlkokul	32	27
	Ortaokul	39	32
	Lise	36	30
	Üniversite	13	11
Babanın eğitim durumu	İlkokul	18	15
	Ortaokul	35	29
	Lise	41	34
	Üniversite	26	22
Ailede çalışan kişi sayısı	Anne	38	32
	Baba	113	94
	Abi	17	14
	Abla	6	5
	Diğer	4	3

Çalışma grubuna ait demografik bilgilerin yer aldığı Tablo 1 incelendiğinde; anne eğitim durumlarına kıyasla baba eğitim durumlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca çalışma grubundaki öğrencilerin ailelerindeki anne ve baba çalışma oranları arasında yüksek bir fark bulunmaktadır.

Veri Toplama Aracı

Nitel araştırmalarda veri toplama aracı olarak görüşme dışında açık uçlu anket soruları, gözlemler ve yazılı yansıtıcı ifadeler de kullanılabilir (Rands & Gansemer-Topf, 2016). Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından ilgili literatüre ve uzman görüşüne dayalı olarak geliştirilen açık uçlu sorulardan oluşan israf görüş formu kullanılmıştır. İki bölümden oluşan görüş formunun ilk bölümü katılımcıların demografik bilgilerine yöneliktir. İkinci bölüm ise öğrencilerin israf olgusuna ilişkin görüşlerini ortaya çıkarmaya yönelik dört sorudan oluşmaktadır. Görüş formunda yer alan açık uçlu sorular;

“İsraf deyince aklınıza ne gelmektedir?”, “Size göre en çok israf edilen kaynak hangisidir? Nedenini açıklayınız.”, İsrafın önlenmesi konusunda hangi önerilerde bulunabilirsiniz?” ve “En çok israf ettiğinizi düşündüğünüz kaynakları sıralayınız.” şeklindedir. Araştırmanın iç geçerliğini sağlamak üzere önce ilgili literatür incelenmiş ve sorular için kavramsal bir çerçeve oluşturulmuştur. Sorular hazırlandıktan sonra soruların ifade ediliş şekliyle ilgili olarak bir dil uzmanı, soruların araştırma konusunu kapsayıcılığıyla ilgili olarak bir alan uzmanı ve bir sosyal bilgiler öğretmeni tarafından yeniden değerlendirilmiş, anlaşılması zor olabilecek soruların ifade ediliş şekli üzerinde düzenlemeler yapılarak görüş formuna son hali verilmiştir. Son olarak çalışma grubu dışından beş, altı ve yedinci sınıf düzeyinde öğrenim gören üç öğrenciye sorular yöneltilerek soruların anlaşılabilirliği kontrol edilmiş, görüş formunun uygulanabilirliğine karar verilmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmaya ilişkin veriler; 2019-2020 güz yarıyılı içerisinde, Afyonkarahisar il merkezinde bulunan üç farklı ortaokulun beş, altı ve yedinci sınıflarında öğrenim görmekte olan 120 ortaokul öğrencisinin görüş formunda yer alan soruları yazılı olarak doldurmaları ile toplanmıştır. Öğrencilerden alınan cevapların gizlilik ilkesinin çiğnenmeyeceği, elde edilen verilerin bilimsel araştırma dışında diğer amaçlarla kullanılmayacağı ve araştırmacı tarafından kontrolünün her basamakta sağlanacağı görüş formunda belirtilmiştir. Ayrıca yanıtlayıcıların isimleri alınmayarak, kimliklerinin gizleneceği konusunda güvence verilmiştir. Veri toplanacak sınıflarda öğrencilere yapılacak uygulama hakkında bilgi verilmiş, bu araştırmanın bir sınav ya da başarıyı ölçen bir etkinlik olmadığı belirtilerek verecekleri cevapların kendilerini değerlendirmek amacıyla kullanılmayacağı açıklanmıştır. Görüş formları dağıtıldıktan sonra öğrencilere soruları nasıl cevaplamaları gerektiği örnek bir madde üzerinden gösterilmiştir. Formların doldurulması için yeterli zaman tanınmış ve doldurulan formlar elden teslim alınmıştır.

Araştırma sonucunda elde edilen verilerin analizinde betimsel analiz yönteminden yararlanılmıştır. Bu noktada Miles ve Huberman (1994) tarafından ifade edilen üç aşama takip edilmiştir: (1) Verilerin azaltılması, (2) verilerin sunulması, (3) elde edilen sonuçların biçimlendirilmesi. Araştırmanın analiz sürecinde güvenilirliği sağlamak için oluşturulan temalar ve kodlar alan uzmanı görüşüne sunulurken tutarlılık incelemesi yapılmıştır. Ardından görüş birliği ve görüş ayrılıkları tespit edilerek güvenilirlik Miles ve Huberman'ın (1994) önerdiği güvenilirlik formülü [$\text{Güvenirlik} = (\text{Görüş Birliği} / (\text{Görüş Birliği} + \text{Görüş Ayrılığı})) \times 100$] kullanılarak hesaplanmıştır. Hesaplama sonucunda araştırmanın güvenilirliği [$= 82 / (82 + 5) \times 100$] %94 olarak hesaplanmıştır. Görüş ayrılıklarının bulunduğu bölümler tekrar değerlendirilmiş, araştırmacı ve alan uzmanı arasında görüş birliği sağlanarak verilerin analizine son hali verilmiştir. Analizler sonucunda elde edilen veriler tablolaştırılarak frekanslarla sunulmuş, doğrudan alıntılarla desteklenmiştir. Verilerin sunumunda alıntı seçimi için çarpıcılık (farklı görüş), açıklayıcılık (temaya uygunluk), çeşitlilik ve uç örnekler ölçütleri dikkate alınmıştır. Bulguların sunumunda katılımcı gizliliğini korumak amacıyla öğrenciler Ö1, Ö2.. şeklinde belirlenen kısaltmalar ile adlandırılmıştır. Araştırma sürecinin geçerliğinin sağlanması için inandırıcılık ve aktarılabirlik önemli olduğundan katılımcı görüşlerinden doğrudan alıntılar yapılmış ve bu görüşlerden hareketle sonuçlar yorumlanmıştır. Ayrıca araştırmanın geçerliğinin sağlanması için araştırma süreci ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

BULGULAR ve YORUM

Ortaokul Öğrencilerinin İsraf Tanımları

Ortaokul öğrencilerinin “Size göre israf nedir?” sorusuna verdikleri yanıtların analizi sonucunda tüketim odaklı ifadeler, tasarruf odaklı ifadeler ve duyuşsal ifadeler temaları

belirlenmiştir. Öğrencilerin yanıtlarına göre oluşturulan tema, kodlar ve frekanslar Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Ortaokul Öğrencilerinin İsrâf Tanımları

Temalar	Kodlar	f
Tüketim odaklı ifadeler	Lazım olmadığı halde kullanmak/almak	50
	Yemek/yiyecek israfı	30
	Su israfı	30
	Elektrik israfı	18
	Para israfı	15
	Ekmek israfı	11
	Bilinçsizce tüketmek	8
	Kaynakların tükenmesi	5
	Kağıt israfı	2
	Zaman israfı	1
Doğalgaz israfı	1	
Tasarruf odaklı ifadeler	Çöpe atmamak	1
	Banka	1
Duyuşsal ifadeler	İsrafın günah olması	2
	Kötülük	1
	Bilinçlenme	1
	İhtiyaç sahipleri	1
Kavram yanılgıları	Tasarruf etmek	3
	Kumbara	1

Tablo 2’de görüldüğü üzere öğrenciler israfı tüketim odaklı, tasarruf odaklı ve duyuşsal ifadelerle tanımlamışlardır. İsrâfi tanımlarken zıt anlamlı kavramlar olarak “tasarruf etmek ve kumbara” ifadelerini kullanan öğrencilerin kavram yanılgısı tespit edilmiştir.

İsrâfi tüketim odaklı kelimelerle tanımlayan öğrenciler; lazım olmadığı halde kullanmak, yemek, su, elektrik, para ve ekmek israfı ile bilinçsizce kullanma vurgusunda bulunmuşlardır. İsrâfi tüketim odaklı kelimelerle tanımlayan öğrenci ifadelerinden bazıları şu şekildedir:

Ö6 “İnsanlar aldıkları şeyleri yemeyip, içmeyip israf ediyorlar. Muslukları kapatmıyor, ışıkları söndürmüyorlar.”

Ö114 “İsraf bir şeyi lazım olmadan kullanmak demektir. Mesela elbisemiz varken ve yeniye alışverişe çıkıp bir daha elbise almak gibi.”

Bazı öğrenciler israf ve tasarruf ilişkilendirmesinde bulunmuş; tasarruf yapmak, çöpe atmamak, kumbara ve banka kelimeleri gibi olumlu kavramlarla israfı tanımlamışlardır. İsrâfi tasarrufa yönelik kavramlarla açıklayan öğrenci ifadeleri şu şekildedir:

Ö49 “İsraf olmaması için tasarruf etmek ve çöpe atmamak gerekir.”

Ö51 “Tasarruf yaparsak israf azalır.”

Ö54 “Kumbara, banka kullanırsak israfı engelleyebiliriz.”

İsrâfi duyuşsal kelimelerle açıklayan öğrenciler ise; günah, kötülük, bilinç ve ihtiyaç sahipleri kelimelerini kullanmışlardır. İsrâfi tanımlarken duyuşsal ifadeler kullanan öğrencilerin görüşleri şu şekildedir:

Ö107 “İsraf, bir kaynağı gereğinden fazla kullanmamız sonucu olan kılık ve bu kaynağı çok fazla kullanmamamız gerektiğinin bilincinde olmamaktır.”

Ö44 “Allah israf edenleri sevmez.”

Ö102 “İsraf günahdır ve nimete saygısızlıktır.”

Öğrencilerin israfı yemek, su, elektrik, para, ekmek, kağıt, zaman ve doğalgaz israfı örnekleri üzerinden tanımlamış olmaları örneklerden yola çıkarak tanımlar yapabildiklerine dair teorik bir çerçeve vermektedir. Ortaokul öğrencilerinin israf tanımları incelendiğinde yemek, su, ekmek, para ve kağıt gibi gündelik hayatlarına ait kavramlar üzerinden tanımladıkları görülmektedir. Öğrencilerin çoğu israfı tanımlarken “lazım olmadığı halde almak/kullanmak” diyerek israf ve fazla tüketim, gereksiz para harcama ilişkilendirmesi yaptıkları tespit edilmiştir. Bazı öğrencilerin israfı “günah, kötülük, ihtiyaç sahipleri” gibi duyusal ifadelerle tanımlamış olmaları İslam dini ve israf yapmama ilişkilendirmesi yapmış olduklarını göstermektedir.

Ortaokul Öğrencilerinin En Çok İsfraf Edilen Kaynak ve Kaynakların İsfraf Edilme Nedenleri Hakkında Görüşleri

Ortaokul öğrencilerinin “Size göre en çok israf edilen kaynak hangisidir, nedenini açıklayınız.” sorusuna verdikleri yanıtların analizi sonucunda en çok israf edildiğini düşündükleri kaynaklar ve bu kaynakların israf edilme nedenleri Tablo 3’de gösterilmiştir.

Tablo 3. Ortaokul Öğrencilerine Göre En Çok İsfraf Edilen Kaynak ve Kaynakların İsfraf Edilme Nedenleri

En çok israf edilen kaynak	f	Kaynakların israf edilme nedenleri	f
Su	73	Gereksiz su kullanılması	57
Elektrik	24	Gereksiz elektrik kullanılması	14
Ekmek	22	Bayatlayan ekmeklerin çöpe atılması	15
Yiyecek/yemek	13	Kalan/bayatlayan yemeklerin çöpe atılması	10
Para	7	İnsanların gereksiz para harcaması	2
Zaman	4	İnsanların zamanı boşa harcaması	2
Kağıt	3	Gereksiz kağıt kullanılması	2
Kıyafet	2	Eskimemiş kıyafetlerin çöpe atılması	1
Doğalgaz/Petrol	2	Gereksiz doğalgaz/petrol kullanılması	2
		İnsanların duyarsız/bilinçsiz olması	4

Tablo 3’te görüldüğü üzere öğrencilere göre en çok israf edilen kaynaklar; su, elektrik, ekmek, yemek, para, zaman, kağıt, kıyafet, petrol ve doğalgazdır. Bu kaynakların israf edilme nedenleri olarak ise kaynakların gereksiz kullanımı ve insanların duyarsızlığı/bilinçsizliği vurgusunda bulunmuşlardır. En çok israf edilen kaynağın su olduğunu düşünen öğrenciler israf nedeni açıklamalarında bilinçsiz ve gereksiz tüketim vurgusu yapmışlardır. Bazı öğrencilerin görüşleri şu şekildedir:

Ö22 “...Bulaşığı makineye atmadan önce duruladığımız için çok su israfı oluyor. Herkes bilinçsiz tüketiyor.”

Ö39 “...İnsanlar suyu sanki hiç tükenmeyen bir kaynakmış gibi kullanıyorlar.”

Ö47 “...Suyu boşa harcıyoruz. Kovayla yıkanmak yerine duşu kullanıyoruz, dişlerimizi fırçalarken suyu açık bırakıyoruz.”

Öğrenciler ekmek ve yemek israfına değinmişler, artan yemek ve ekmeklerin çöpe dökülmemesi, atılmamasını, sokak hayvanlarına verilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Ekmek israfı konusunda insanların fazlaca ekmek alıp, bayatlayınca çöpe attıklarını; yemek hazırlarken tüketemediklerini döktüklerini belirtmişlerdir. Bazı öğrencilerin yemek ve ekmek israfı hakkında görüşleri şu şekildedir:

Ö7 “...Ekmeği alıp poşetin ağzını bağlamayınca ekmek kuruyor ve bizler de çöpe atıyoruz.”

Ö13 “...Ekmek fazla alınıyor, küflenince çöpe atılıyor.”

Ö44 “...İnsanlar artan yemekleri çöpe ya da yere atıyor. Bir köpeğe verebiliriz.”

Ö62 “...Yemekleri dolaba koyup yarın yeriz demeyip çöpe döküyorlar. Sokak hayvanlarına verilebilir.”

Elektrik israfı konusunda görüş bildiren öğrenciler gereksiz ve bilinçsiz kullanım vurgusunda bulunmuşlardır. Elektrik israfı konusunda bazı öğrencilerin görüşleri şu şekildedir:

Ö4 “...Sabah veya gündüz olduğu halde insanlar ışık açıyorlar.”

Ö36 “...Boşuna elektrik yakıyoruz ve boşuna yanan elektik hem maddi durumu etkiliyor hem de israf oluyor.”

Ö53 “...Mesela okullarda bazı insanlar perdeyi kapatıp lambayı açıyor.”

Ö97 “...İnsanlar dikkatli kullanmıyor.”

Öğrenciler en çok israf edilen kaynaklar olarak; gündelik hayatlarından hareketle su, elektrik, ekmek, yiyecek ve para vurgusunda bulunmuşlardır. Öğrencilerin çoğunun israf edilen kaynak olarak suyu belirtmiş olmalarının nedeninin gündelik hayatlarındaki gözlemleri, su tüketimi konusunda yapılan kamu spotları, TV reklamlarında su tüketiminde duyarlılık vurgusu olabileceği tahmin edilmektedir. Öğrencilerin kaynakların israf edilme nedeni olarak gereksiz kullanım, insanların duyarsız/bilinçsiz davranması vurgusunda bulunmaları israf konusunda farkındalık sahibi olduklarını göstermektedir.

İsrafın Önlenmesi Konusunda Ortaokul Öğrencilerinin Önerileri

Ortaokul öğrencilerinin “İsrafın önlenmesi konusunda hangi önerilerde bulunabilirsiniz?” sorusuna verdikleri yanıtların analizi sonucunda oluşturulan kodlar Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4. Ortaokul Öğrencilerinin İsrafın Önlenmesi Konusunda Önerileri

Temalar	Kodlar	f
Tüketime Yönelik Öneriler	Gereğinden fazla su kullanmamak	31
	İhtiyacımız kadarını kullanmak	24
	Gerektiğinden fazla elektrik kullanmamak	15
	İhtiyacımız kadar almak	13
	Ekmekleri israf etmemek	10
	Paramızı gereksiz yere harcamamak	9
	Tabağımıza yiyebileceğimiz kadar yemek almak	7
	Kağıt israfı yapmamak	3
Tasarruf Yapmaya Yönelik Öneriler	İnsanları uyarmak/bilinçlendirmek	28
	Tasarruf yapmak	17
	Duyarlı olmak	5
	Evimize ısı yalıtımı yaptırmak	2
Paylaşma Yönelik Öneriler	Yiyemediğimiz yemekleri/ekmekleri sokak hayvanlarına vermek	12
	Yemediğimiz/kullanmadığımız şeyleri ihtiyacı olan kişilere vermek	3

Tablo 4’te görüldüğü üzere öğrencilerin önerileri; israfın önlenmesi konusunda; tüketime yönelik, tasarruf yapmaya yönelik ve paylaşma yönelik temaları ile gösterilmiştir. Öğrenciler; su kullanımı, insanların uyarılması/bilinçlendirilmesi, ihtiyacımız kadar almak/kullanmak, tasarruf yapmak, elektrik kullanımı, artan yemek ve ekmekleri sokak hayvanlarına vermek, ekmek ve yemek israfı yapmamak, gereksiz para harcamamak, duyarlı olmak, kağıt israfı yapmamak, ihtiyaç sahipleri ile paylaşmak ve ısı yalıtımı yaptırmak önerilerinde bulunmuşlardır. Gereğinden fazla su ve elektrik kullanılmaması önerisinde bulunan öğrenci ifadelerinden bazıları şu şekildedir:

Ö23 “Boş yere lambaları yakmamalıyız, muslukları açık bırakmamalıyız.”

Ö57 “Suyu gereğinden fazla kullanmamalıyız. Dişimizi fırçalarken suyu kapatmalıyız.”

Bazı öğrenciler ise Ö26 “Telefonumuza bir uygulama yükleriz ve ışık veya suyun açık olup olmadığını öğreniriz.” ve Ö96 “Su ya da elektrik alarmlı olabilir, açık kaldığında öter veya kendini kapatır.” gibi alarm ya da uygulama ile uyarı yapılması önerisinde bulunmuşlardır. Bazı öğrenciler insanların bilinçlendirilmesi/uyarılması konusunda öneriler getirmişlerdir. Çeşitli faaliyetlerle israfın önlenilebileceği konusunda öğrenci görüşleri şu şekildedir:

Ö22 “Seminerler yapılabilir, hayatımızda yaptığımız israflar tiyatro oyunu olarak oynanabilir.”

Ö54 “Medya ve basında reklamlardan çok israfı ilgili kamu spotu yer almalı”

Ö58 “Mahallelere sloganlar asılmalı”

Ö82 “İsrafı önleyenlere tatil veya para gibi ödüller verilmeli”

Ö119 “Posterler, afişler hazırlayabiliriz.”

Bazı öğrenciler yemek ve ekmek israfı yapılmaması, hatta artan yemek ve ekmeklerin çöpe atılmayarak sokak hayvanlarına verilmesi önerisinde bulunmuşlardır. Bu konuda öğrenci görüşleri şu şekildedir:

Ö7 “Tabağımıza yiyebileceğimiz kadar yemek almalıyız”

Ö27 “Yiyemediğimiz ekmekleri bir kabın içine koyarak sokağa bırakabiliriz”

Ö35 “...Çok yemek pişirmemeliyiz”

Ö109 “Yiyeceklerimizi atmak yerine sokak hayvanlarına verebiliriz”

Öğrenciler israfın önlenmesi konusunda ağırlıklı olarak “gereği kadar kullanma/gereksiz kullanmama, ihtiyacı kadar alma, gereksiz harcamama” vurgusuyla tüketime yönelik önerilerde bulunmuşlardır. Bazı öğrenciler ise “insanları uyarma, duyarlı olma ve ihtiyacı olan canlılarla paylaşma” vurgusuyla öneriler yapmışlardır. Öğrencilerin önerileri incelendiğinde hem kendi yaşamlarına yönelik hem de çevrelerindeki insanlara yönelik öneride buldukları ve önerilerinin duyarlılık, paylaşım, bilinç kavramları ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

Ortaokul Öğrencilerine Göre En Fazla İsraf Ettikleri Kaynaklar

Ortaokul öğrencilerinin “En fazla israf ettiğinizi düşündüğünüz kaynaklar nelerdir?” sorusuna verdikleri yanıtların analizi sonucunda oluşturulan kodlar Tablo 5’te gösterilmiştir.

Tablo 5. Ortaokul Öğrencilerine Göre En Fazla İsraf Ettikleri Kaynaklar

Kodlar	f
Su	91
Elektrik	60
Yemek/Yiyecek	53
Ekmek	33
Para	12
Zaman	8
Kağıt	7
Doğalgaz	6
Kıyafet	5
Plastik atıklar	4
Petrol	3
Kırtasiye ürünleri	2
Ormanlar	2
İnternet	1
Fosil yakıtlar	1

Tablo 5’te görüldüğü üzere öğrenciler en fazla israf ettikleri kaynak olarak; su, elektrik, yemek, ekmek, para, zaman, kağıt, doğalgaz ve kıyafet kavramlarını vurgulamışlardır. Bu kavramların öğrencilerin gündelik yaşamlarında sıklıkla kullandıkları kaynaklar olduğu görülmektedir. Üç öğrenci israf ettikleri kaynak olmadığını belirtirken az sayıda öğrenci ise; plastik atıklar, petrol, kırtasiye ürünleri, ormanlar, internet ve fosil yakıtları belirtmişlerdir. Bu konuda öğrenci görüşleri şu şekildedir:

Ö1 “Para, yiyecek, elektrik”

Ö4 “Su, elektrik, yiyecek-içecek, zaman”

Ö21 “Elektrik, kıyafet”

Ö37 “Poşet gibi plastik eşyalar”

Ö26 “Ben çok dikkatliyim, israf etmiyorum.”

Ö84 “İsraf ettiğim bir kaynak yok”

Öğrencilerin israf ettikleri kaynaklar nelerdir sorusuna verdiği yüksek frekanslı su, elektrik, yemek/yiyecek, ekmek ve para yanıtları israf konusunda duyarlı davranışlar göstermediklerini ortaya çıkartmıştır. Bu noktada tasarruf, sorumluluk, duyarlılık, dayanışma ve yardımseverlik değerleri ile finansal okuryazarlık, empati, işbirliği, özdenetim becerilerinin kazandırılmasını amaçlayan sosyal bilgiler dersleri içerisinde israfın önlenmesine yönelik farkındalık oluşturulamadığı görülmektedir. Öğrencilerin en çok israf edildiğini düşündükleri kaynaklar ile en çok israf ettikleri kaynakların frekanslarının yakın olmasının nedeninin toplum genelinde su, elektrik, yiyecek ve para kullanımında bilinçsiz ve duyarsız davranışların olduğu düşünülmektedir. Öğrenciler de kaynakların israf edilme nedeni olarak gereksiz kullanım ve insanların bilinçsiz/duyarsız davranması vurgusunda bulunmuşlardır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Ortaokul öğrencilerinin israfa yönelik görüşlerinin incelenmesini amaçlayan bu araştırma kapsamında çalışma grubunu oluşturan öğrencilerin konuya bakış açılarından israf tanımlamaları, en çok israf edilen kaynaklar ve bu kaynakların israf edilme nedenleri, israfın önlenmesi konusunda önerileri ile en çok israf ettikleri kaynaklar değerlendirilmiştir.

Ortaokul öğrencilerinin israf tanımları; tüketim odaklı, tasarruf odaklı ve duyuşsal ifadelerden oluşmaktadır. İsrافی tüketim odaklı kelimelerle açıklayan öğrenciler; lazım olmadığı halde kullanma, yemek-ekmek-elektrik- su- para israfı ile bilinçsiz kullanım vurgusunda bulunmuşlardır. Bazı öğrenciler israf ve tasarruf ilişkilendirmesinde bulunarak; tasarruf yapmak, çöpe atmamak, kumbara, banka kelimeleri gibi olumu kavramlarla israfı tanımlamışlardır. Bazı öğrenciler ise günah, kötülük, bilinç ve ihtiyaç sahipleri gibi duyuşsal kelimelerle tanımlamışlardır. Bu sonuç öğrencilerin israfa yönelik farkındalık sahibi olduklarını göstermektedir. Ersoy (2019) sosyal bilgiler öğretmen adaylarının israf algısını araştırdığı çalışmada; israf kavramı kaos, ihtiyaç fazlası tüketim ve gereksizlik kavramlarını çağrıştırdığı şeklinde benzer bir sonuca ulaşmıştır. Ortaokul öğrencileri ile sosyal bilgiler öğretmen adaylarına yönelik yapılan iki farklı çalışmada benzer sonuçlara ulaşılmış olması Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı kazanımları ve Sosyal Bilgiler öğretmen eğitimi programının içerik olarak örtüşmesi ile açıklanabilir. Erden’e (1998) göre “sosyal bilgiler; ilköğretim okullarında iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla sosyal bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak, öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanıdır.” Akhan (2015) böylesine önemli bir amacın sorumluluğunun sosyal bilgiler öğretmenlerinin omuzlarında olduğunu ifade etmektedir.

Öğrencilere göre en çok israf edilen kaynaklar; su, elektrik, ekmek, yemek, para, zaman, kağıt, kıyafet, petrol ve doğalgazdır. Bu sonuç hayatın birçok alanında israf yapılmakta olduğunu göstermektedir. Terzi ve Altunışık'ın (2016) israf kavramının bireysel ve toplumsal boyutta incelediği çalışmalarında bireysel davranış boyutunda; moda için alışveriş, ihtiyacı olmasa da mağazaları kontrol etme, geliriyle orantısız alışveriş yapma, ihtiyacından fazla elektrik, su ve yiyecek tüketimi gibi unsurlar yer almaktadır. Toplumsal boyutta ise kaynakların etkin kullanılmaması, toplum refahını olumsuz bir şekilde etkileme, tüketim toplumunun bir sonucu olması gibi unsurlar yer almaktadır (Terzi ve Altunışık, 2016). Ersoy (2019) sosyal bilgiler öğretmen adayları ile yapmış olduğu çalışma sonucunda; zaman, gıda, giyim, sağlık, kırtasiye, teknoloji, doğal kaynaklar, para, ulaşım gibi hayatın birçok alanında israf yapılmakta olduğu sonucuna ulaşmıştır. İsrâf edilen bu kaynaklar hem ülke politikalarında dikkat edilmesi gereken israf alanlarını oluşturmaktadır, hem de sosyal bilgiler eğitiminin ekonomi disiplini ile ilişkili içeriğinde dikkatle değinilmesi gereken alanları göstermektedir (Ersoy, 2019). Ortaokul öğrencileri bu kaynakların israf edilme nedenleri olarak ise gereksizce kullanım ve insanların duyarsızlığı/bilinçsizliği vurgusunda bulunmuşlardır. Öğrenciler ekmek israfı konusunda insanların fazlaca ekmek alıp, bayatlayınca çöpe attıklarını; yemek hazırlarken tüketemediklerini döktüklerini belirtmişler, artan yemek ve ekmeklerin çöpe dökülmeyip sokak hayvanlarına verilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Tepecik ve Gümüş (2017) ekmeğin gıda konusunda önemli bir israf alanı oluşturduğunu ve bunun sebebinin ihtiyaçtan fazla alınması olduğunu belirtmiştir. Ortaokul öğrencileri israf edilen kaynaklar konusunda bilinçli kullanım, çöpe dökülmemesi ve atılmaması gibi öneriler geliştirmişlerdir. Geri dönüşümü mümkün olan atıklar çöp olmaya terk edilmemeli ve geri dönüşümü sağlanmalı, atıklar değerlendirilerek ekonomiye kazandırılmalıdır (Ersoy, 2019). Geri dönüşüm konusunda eğitim uygulaması olarak güzel bir örnek; kumaş, kağıt ve plastik gibi atıkların geri dönüştürülmesinden elde edilen ürünlerin sanat derslerinin öğretilmesinde oldukça kullanışlı ve pratik olduğunu kanıtlayan bir çalışmada görülmektedir (Yeboah, Asente ve Opoku Asare, 2017). Bir başka çalışmada (Iwai ve Santimataneedol, 2018) öğrencilere yiyecek atıklarından gübre üretmeyi öğretmişler, böylece hem atık yönetimini hem bilimsel metotları hem de çevreye nasıl pozitif etki sağlayabileceklerini öğrenmişlerdir.

Öğrenciler israfın önlenmesi konusunda; su kullanımında dikkatli olmak, insanların uyarılması/bilinçlendirilmesi, ihtiyacımız kadar almak/kullanmak, tasarruf yapmak, elektrik kullanımında dikkatli olmak, artan yemek ve ekmekleri sokak hayvanlarına vermek, ekmek ve yemek israfı yapmamak, gereksiz para harcamamak, duyarlı olmak, kağıt israfı yapmamak, ihtiyaç sahipleri ile paylaşmak ve ısı yalıtımı yaptırmak gibi önerilerde bulunmuşlardır. Ersoy'un (2019) araştırmasında öğretmen adayları; politikacılara, öğretmenlere, öğretmen yetiştiren akademisyenlere, mühendislere, film yapımcılarına, sosyal proje yürütücülerine israfı önleme konusunda öneriler getirmişlerdir. Bu öneriler arasında; eğitici etkinlikler, model davranışlar, milli teknolojiyi geliştirme, bilinçli tarım uygulamaları, rekabet piyasası düzenleme, ürün paylaşım ağı oluşturma, geliştirici boş zaman aktiviteleri yer almaktadır.

Öğrenciler en fazla israf ettikleri kaynak olarak; su, elektrik, yemek, ekmek, para, zaman, kağıt, doğalgaz ve kıyafet yanıtlarını vurgulamışlardır. Üç öğrenci israf ettikleri kaynak olmadığını belirtirken az sayıda öğrenci ise; plastik atıklar, petrol, kırtasiye ürünleri, ormanlar, internet ve fosil yakıtları israf ettiklerini ifade etmişlerdir. Öğrencilerin israfı tanımlamaları, en çok israf edilen kaynaklar ve israf edilme nedenlerini açıklamaları ve israfın önlenmesine yönelik önerilerde bulunmaları israf konusunda bilgi ve farkındalık sahibi olduklarını göstermektedir. Ancak öğrencilerin israf ettiğiniz kaynaklar nelerdir sorusuna vermiş oldukları yanıtlar israf konusundaki teorik bilgilerini davranış olarak içselleştiremediklerini göstermektedir. İnsanların karşılaştığı önemli sosyal problemlerin çoğu

ekonomi kaynaklıdır. Hayta ve Akhan'a (2014) göre insanlar tarafından zor ve anlaşılması güç bir bilim dalı olarak görülen ekonomi; insanı ve çevreyi anlamaya yardım eden, günlük yaşamda ve çalışma hayatında bireylerin doğru kararlar almasını sağlayan ve her alanda hayatı kolaylaştıran bir bilim dalıdır. Bu nedenle ekonomi eğitimi önümüzdeki yıllarda insanların yaşam mücadelelerini sürdürebilmeleri için önemli bir anahtar olacaktır. Bu sebeple okul müfredatlarında ekonomi eğitimine önem verilmelidir. Ancak öğrenciler Sosyal bilgiler dersi içinde zor bir alan olarak gördükleri ekonomi konularını sevmemektedirler (Akhan ve Hayta, 2014). Şimşek'in (2006) dördüncü ve yedinci sınıf düzeyinde okuyan öğrencilere göre sosyal bilgiler dersinde nelerin olmamasını araştırdığı çalışmada ekonomi ikinci sırada yer almıştır. Akhan ve Hayta'ya (2014) göre ekonominin problem merkezli ve soyut kavramlar içeren bir ders olmasından dolayı, yani öğrenmede zorlandıkları için öğrenciler sevmemektedir. Oysaki öğrenciler ekonomi konularına yatkındırlar çünkü günlük yaşamlarında ekonomi onlar için de belirleyicidir. Küçük yaşlardan itibaren para, alışveriş ve sahip olmaya ilgileri olmasına rağmen bu ilgilerini ders olarak gördükleri ekonomiye kaydırmakta zorlanmaktadır. Öğrenciler için zor olan ekonomi ders konularının, dersin ilgili öğretmenleri tarafından da sevilmediği ve isteksiz olarak anlattıkları literatürde yer almaktadır (Highsmith, 1990; Patteson, 2002). Bu olumsuz davranış ve tutumları en aza indirmek için hizmet içi eğitimlerle öğretmenler ekonomi eğitimi konusunda desteklenmeli, sosyal bilgiler öğretmen adayı eğitiminde ise müfredatlarında yer alan ekonomi dersi yoğun iktisat bilgileri içeren teorik yapısının yanı sıra ortaokul seviyesinde ekonomi eğitimi uygulamaları yapabilecekleri bir şekil almalıdır. Öğrenci noktasında ise; ekonomi onlara hayatları içerisindeki önemi gösterilerek anlatılmalıdır. Yaşamımızın önemli bir parçası haline gelen ekonominin çocuklar tarafından doğru algılanması, yetişkinlik dönemlerinde uygun davranışlar geliştirmeleri noktasında önem taşımaktadır. Tüketim çılgınlığı yaşanan çağımızda, çocukluktan başlayan ekonomi eğitiminin önemi daha da belirginleşmiştir. Bu sebeple öğrencilerden ekonomik kararlarıyla yüzleşmeleri, tasarruflu tüketiciler olmaları, ekonomi konularında doğru kararlar verebilmelerinde ihtiyaçları olacak bilgi, beceri ve değerlere sahip olmaları sağlanmalıdır (Akhan ve Hayta, 2014).

Araştırmadan elde edilen sonuçlara dayalı olarak araştırmaya ve uygulamaya yönelik şu öneriler sunulmuştur:

- ✓ Genel anlamda okulda, özel anlamda sosyal bilgiler dersler içerisinde tasarruf, sorumluluk, duyarlılık, dayanışma, yardımseverlik gibi değerlerin; finansal okuryazarlık, empati, işbirliği, öz denetim gibi becerilerin eğitime önem verilerek; israfın önlenmesine yönelik farkındalık oluşturan okul içi ve okul dışı eğitim etkinlikleri düzenlenebilir.
- ✓ Öğrencilerde israfa karşı duyarlılık oluşturmak için; konuyla ilgili yaş düzeylerine uygun çeşitli etkinlikler düzenlenebilir, sosyal duyarlılık çalışmaları yapılabilir, öğrencilerin bilgilerini davranışa dönüştürebilmeleri için toplum-okul-aile işbirliği içerisinde gerekli durum ve ortamlar oluşturulabilir.
- ✓ Ekonomi eğitimi konusunda öğretmen ve öğretmen adaylarının bilgilendirilmesi gerekliliğinden hareketle; öğretim programlarında ekonomi konularını daha zevkli hale getirebilecek, gerçek yaşamla ilişkilendirmeler kurulabilecek etkinlikler yer almalıdır.
- ✓ Bu çalışmada ortaokul öğrencilerinin israfın bazı boyutlarına göre görüşleri araştırılmıştır. Farklı eğitim düzeyindeki öğrencilerin israfa yönelik görüş ve davranışlarını içeren çalışmalar yapılabilir.

Kaynakça

- Akgün Tekin, Ö., Yüce, S. ve Ergürbüz, E. (2021). Üniversite öğrencilerinin gıda israfı üzerine ampirik bir araştırma. C. Çobanoğlu, E. Günlü Küçükaltan, M. Tuna, A. Başoda ve S. Doğan (edt.) *Daha İyi Bir Dünya İçin Turizm* içinde, (183-192), University of South Florida M3 Publishing, USA.
- Akhan, N. E. (2013). Adım adım ekonomi okuryazarlığı: Sosyal bilgiler dersleri için alternatif yollar [Özel sayı]. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(14), 1-36. <https://doi.org/10.14520/adyusbd.569>.
- Akhan, N. E. (2015). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının Sosyal Bilgiler Lisans Programı üzerine düşünceleri. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 32, 267-289.
- Akhan, N. E. (2015). Sosyal bilgilerde ekonominin yeri ve önemi. R. Turan ve K. Ulusoy (Ed.), *Sosyal bilgilerin temelleri* içinde (373-391). Ankara: Pegem Akademi.
- Akhan, N. E. ve Hayta, N. (2014). İlköğretim sosyal bilgiler derslerinde ekonomi okuryazarlığının geliştirilmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 181(181), 205-230.
- Akşam Gazetesi (2019, 25 Temmuz). Türkiye 1 yılda 555 milyar TL kaynağını israf ediyor. <https://www.aksam.com.tr/ekonomi/iste-turkiyenin-israf-raporu-1-yilda-555-milyar-lira-copegidiyor/haber-992181> adresinden 21.06.2021 tarihinde erişildi.
- Aydın, A. (2021). *Turizm öğrencilerinin gıda tüketimi ve israfı konusundaki algı ve tutumları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Batman.
- Çınar, F. (2018). Din ve değer ilişkisi: İsrafa karşı farkındalık üzerine uygulamalı bir araştırma. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(33), 39-62. <https://doi.org/10.14395/hititilahiyat.443570>.
- Erden, M. (1998). *Sosyal bilgiler öğretimi*. Alkım.
- Ersoy, F. (2019). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının israf algısı. *Journal of Innovative Research in Social Studies*, 2(2), 91-116.
- Erşan, M. (2018, 8 Temmuz). Her lokma israf dünyayı tüketiyor. *Hürriyet*. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/her-lokma-israf-dunyayi-tuketiyor-40889835>.
- Food and Agriculture Organization of The United Nations [FAO] (2011). Global food losses and food waste: Extent, causes and prevention. <http://www.fao.org/3/mb060e/mb060e00.pdf> adresinden 21.06.2021 tarihinde erişildi.
- Güner, O. (2015). Asrın büyük afeti: İsraf. https://www.researchgate.net/publication/331824357_Asrin_Buyuk_Afeti_Israf_The_Great_Disaster_of_the_Century_Waste adresinden 21.06.2021 tarihinde erişildi.
- Highsmith, R. (1990). How do we stand in high school economics today? *Social Education*, 54(2), 81-83.
- Iwai A. ve Santimataneedol, O. (2018). Environmental education and sustainability in Mataneedol School: A case study of turning the school kitchen waste into the healthy soil and safety food project. *International Journal of Environmental and Rural Development*, 9 (1), 14-17. https://doi.org/10.32115/ijerd.9.1_14.
- Kallek, C. (2001). İsraf. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 23, 178-180. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- Kanık, Z. ve Temiz Dinç, D. (2017). Eğitim-tasarruf ilişkisi: Türkiye için bir uygulama. *Bankacılık ve Sigortacılık Araştırmaları Dergisi*, 2 (11), 59-91.
- Kowalewska, M. T. & Kollajtis Dolowy, A. (2018). Food, nutrient and energy waste among school students. *British Food Journal*, 120(8), 1807-1831.
- Merriam, S. B. (2018). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber*. S. Turan (Çev. Ed.). Ankara: Nobel Yayın.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (İlkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar)*. Ankara.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2018). *Hayat bilgisi dersi öğretim programı (İlkokul 1, 2 ve 3. sınıflar)*. Ankara.
- Mitchell, A. & Pflugh Prescott, M. (2020). Food systems, climate change and food waste: Knowledge, attitudes and middle school students. *Journal of Nutrition Education and Behavior*, 52(7), 4-5.
- Muttaqin, Z. (2018). The nature of excessive behaviour (Israf) in the Islamic economic framework. *Global Conference on Business and Social Sciences Series*. <https://www.researchgate.net/publication/330359139> adresinden 21.06.2021 tarihinde erişildi.
- Özçiçek Dölekoğlu, C. (2017). Gıda kayıpları, israf ve toplumsal çabalar. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 23 (2), 179-186. <https://doi.org/10.24181/tarekoder.364946>.
- Patterson, J. (2002). Slavery revisited: Using economics reasoning to teach about the past and present. *The Social Studies*. 93(1), 40-43. <https://doi.org/10.1080/00377990209599879>.
- Rands, M. Gansemer-Topf, A. M., (2016). Phenomenography: a methodological approach for assessment in student affairs. *Education Publications*. 45, 1-22.
- Sancaklı, S. (2013). Hadisler çerçevesinde israf olgusunun analizi. *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (1), 45-86.
- Soysaldı, M. (2005). Kur'an'da israf kavramı. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18, 93-127.
- Şimşek, A. (2006). İlköğretim öğrencilerine göre sosyal bilgiler dersinde neler olmalıdır?. *15. Eğitim Bilimleri Kongresi*. Muğla 13-15 Eylül.
- Temizel, F. (2010). *Mavi yakalılarda finansal okuryazarlık*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Tepecik, A. ve Gümüş, Ç. (2017). Ekmek israfını önleme konulu sosyal sorumluluk kampanyasına ilişkin akademisyen, uzman ve öğrenci görüşleri. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 19, 161-181. <https://doi.org/10.18603/sanativetasarim.323109>.
- Terzi, H. ve Altunışık, R. (2016). Müslüman tüketicilerin israf kavramına bakışı: Türkiye, Katar ve Endonezya ölçeğinde kültürlerarası bir mukayese. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 5 (2), 86-103. <https://doi.org/10.7596/taksad.v5i2.524>.
- Türk Dil Kurumu (TDK). Güncel Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr/kelime=%B0SRAF> adresinden 21.06.2021 tarihinde erişildi.

- Uzgören, E., Şengür, M. ve Yiğit, Ü. (2013). Üniversite öğrencilerinin cep telefonu talebinde israfa yönelik davranışlarının analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 29-44.
- Yeboah, R., Asante, E. A. ve Opoku-Asare, N. A. (2017). Recycling solid waste materials to develop instructional resources for art education. *International Journal of Education Through Art*, 13 (2), 193-215. <https://doi.org/10.1386/eta.13.2.193> 1.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yoon, S. J. & Kim, H. A. (2012). Elementary school students' perception of food waste and factors affecting plate waste rate of school foodservice in the Gyeongnam area. *Journal of Korean Dietetic Association*, 18(2), 126-140.